

Waldemar Artyszuk

"Le Mystère de la Trinité. Cours de théologie orthodoxe", Boris Bobrinskoy, Paris 1996 : [recenzja]

Collectanea Theologica 67/4, 179-181

1997

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Boris B o b r i n s k o y, *Le mystère de la trinité. Cours de théologie orthodoxe*, wyd. drugie, Les Éditions du Cerf, Paris 1996, ss. 336.

Na temat tajemnicy Trójcy Świętej napisano bardzo wiele. Chrześcijanie od początku starają się zgłębić, o ile to możliwe, tę podstawową prawdę wiary. Wiara w Trójcę Świętą łączy wszystkich chrześcijan, a jednocześnie przez całe wieki w różnych Kościołach chrześcijańskich rozwijano odmienne ujęcia tajemnicy Trójcy Świętej. W dobie zbliżenia ekumenicznego niezmiernie ważne staje się wzajemne, wolne od uprzedzeń, poznanie teologii bratnich Kościołów.

Kościół prawosławny pozostał wierny wschodniej tradycji partrystycznej. W współczesnych dyskusjach ekumenicznych między Kościołem katolickim a prawosławnym nastąpiło zdecydowane zbliżenie w wielu kwestiach teologicznych (choćby w kwestii dotyczącej pochodzenia Ducha Świętego, czyli osławionego *Filioque*). Zachęca to niewątpliwie do dalszych wysiłków we wspólnym dążeniu ku prawdzie i jedności Kościoła.

Książka *Tajemnica Trójcy Świętej*, której autorem jest Boris B o b r i n s k o y prezentuje prawosławną teologię trynitarną. Autor urodzony w 1925 roku w Paryżu jest rektorem francuskojęzycznej parafii prawosławnej. Od 1953 roku prowadzi wykłady w Instytucie Teologii Prawosławnej Św. Sergiusza w Paryżu oraz w Instytucie Wyższych Studiów Ekumenicznych. Jest członkiem Komisji Wiara i Ustrój Ekumenicznej Rady Kościołów.

Prezentowana książka jest owocem prawie 30 lat wykładów w Instytucie Św. Sergiusza. Stanowi podręcznik prawosławnej teologii trynitarniej. Rozpoczyna się „Przedmową” autora (s. 7), po której następuje „Wprowadzenie ogólne” (s. 9-20). We wprowadzeniu Bobrinskoy eksponuje fakt, że wiara chrześcijańska jest wiarą w jednego Boga, jest monoteistyczna. Jedynie na gruncie monoteizmu Bóg objawia się jako Trójca Święta. Następnie autor wyjaśnia, że teologia prawosławna (podobnie zresztą jak teologia katolicka) rozróżnia dwa ujęcia tajemnicy Trójcy Świętej: 1. Bóg w swej immanencji (*ad intra*) jako nieskończona i wiekuista wspólnota Osób Boskich, bez odniesienia do stworzenia (teologia trynitarna); Bóg w swoim zbawczym działaniu (*ad extra*), w odniesieniu do stworzenia (ekonomia trynitarna). To rozróżnienie pomiędzy teologią i ekonomią trynitarną jest zarazem zasadnicze i względne (s. 10). Podkreśla, że możemy poznać tajemnicę Trójcy Świętej tylko dlatego, że Bóg sam objawia się człowiekowi.

Książka dzieli się na cztery zasadnicze części: 1. „Teologia biblijna” (s. 21-146); 2. „Teologia liturgiczna i sakramentalna” (s. 147-197); 3. „Teologia trynitarna Ojców Kościoła i w orzeczeniach soborowych” (s. 199-263); 4. „Synteza doktrynalna” (s. 265-318).

W części pierwszej autor omawia najpierw figury Starego Testamentu, które objawiają tajemnicę Jedynego Boga i poniekąd zapowiadają tajemnicę Trójcy Świętej, oraz rozważa objawienie się Trójcy Świętej w Nowym Testamencie. Analizuje monoteizm starotestamentowy, uwytatniając zarazem fakt, że Bóg objawia się jako ktoś bliski (s.24). Bobrinskoy koncentruje dalej swoje rozważania na takich zagadnieniach jak: „Anioł Jahwe”, „Słowo Boga”, „Duch Pański” oraz „Mądrość Boża”. Akcentując fakt, że Słowo Boga objawia się jako stwórcze, zaś Duch Pański jako dający życie i moc (s. 33-35). Autor omawia też w skrócie zagadnienie możliwości poznania Boga w Starym Testamencie.

Następnie Bobrinskoy przechodzi do rozważań nad tajemnicą Trójcy Świętej w Nowym Testamencie. Podkreśla, że poznając Misterium Chrystusa odkrywamy tajemnicę Trójcy Świętej, gdyż w Chrystusie Bóg się objawia najpełniej (s. 71). Analizuje również zagadnienie energii Bożych, tak charakterystyczne dla teologii prawosławnej (s. 79-81) oraz rozważa podstawowe teksty trynitarne w Ewangeliach (zwiastowanie, narodzenie, chrzest w Jordanie, modlitwa Jezusa, przemienienie na górze Tabor, śmierć i zmartwychwstanie). B o b r i n s k o y stara się też pokazać doświadczenie trynitarne w życiu Kościoła apostołskiego, w kontekście Zesłania Ducha Świętego. Jego zdaniem doświadczenie to szczególnie uwytatnia się w życiu i nauczaniu św. Pawła (s. 113-115).

Jako dodatkową problematykę części pierwszej autor prezentuje ogólną teologię ikony, a szczególnie ikony Trójcy Świętej. Niezwykle bliska jego sercu jest ikona Rublowa (s. 145).

Część druga prezentowanej książki poświęcona jest liturgii, tak bardzo ważnej w życiu Kościoła prawosławnego. Bobrinskoy akcentuje fakt, że kult liturgiczny ma zawsze wymiar trynitarny (s. 155). Według niego ryt chrzcielny jest wyrazem wiary w Tróję Świętą (s. 164). Rozważa też związek Eucharystii z Tróją Świętą. Zdaniem autora we wspólnocie eucharystycznej uobecnia się wspólnota trynitarna. Podkreśla, że w życiu liturgicznym i sakramentalnym rozpoznaje się tajemnicę Trójcy Świętej i doświadcza Jej obecności (s. 197).

W części trzeciej B o b r i n s k o y omawia teologię trynitarną Ojców Kościoła oraz orzeczenia doktrynalne pierwszych Soborów. Najpierw ukazuje rozwój teologii trynitarniej w okresie przedniejskim w kontekście zmagania z herezjami (monarchianizm i modalizm). Wiele miejsca poświęca doktrynie Orygenesa (s. 214-223). Następnie autor prezentuje dyskusje trynitarne i chrystologiczne IV wieku, a szczególnie konflikt z arianizmem. Dość szczegółowo omawia teologię trynitarną Ojców Kapadockich.

Część czwarta to synteza doktrynalna. Na początku B o b r i n s k o y analizuje przymioty Osób Boskich. W odniesieniu do Ojca podkreśla Jego transcendencję jako Tego, który jest „bez początku” i „bez przyczyny”, jest Niezrodzony (s. 267). W odniesieniu zaś do Syna uwytatnia fakt, że jest On „zrodzony, a nie stworzony”. Autor za Ojcami Kapadockimi potwierdza, że zrodzenie Syna dokonuje się „z hipostazy Ojca” i „w istocie Ojca”, akcentując pełną transmisję natury boskiej z Ojca na Syna (s. 174). Przypomina też, że Syn jest „Obrazem Niewidzialnego”.

W odniesieniu do Ducha Świętego podkreśla, że jest On współistotny Ojcu i Synowi. B o b r i n s k o y wiele miejsca poświęca zagadnieniu pochodzenia Ducha Świętego, szczególnie kontrowersjom wokół *Filioque*.

Dalej prezentuje syntezę doktrynalną, ogólnie przyjętą w tradycji prawosławnej: Duch Święty pochodzi jedynie „od Ojca przez Syna” (s. 298). Odnosi się też w swoich rozważaniach do doktryny katolickiej, która z kolei przyjęła formułę, że Duch Święty ukazany jest jako: 1. wzajemna miłość i związek miłości Ojca i Syna; 2. wspólny dar Ojca i Syna. Zdaniem autora poniekąd plusem katolickiej doktryny jest także to, że Syn ma związek z pochodzeniem Ducha Świętego, choć – wedle teologii prawosławnej – nie jest to związek przyczynowy (s. 304).

Jednak ujęcie katolickie według niego jest nie do przyjęcia w teologii prawosławnej, ponieważ nie respektuje ekonomii Bożego działania. Niestety, nie wierzy on, by można było wypracować jakąś kompromisową i satysfakcjonującą obie strony formułę pomiędzy *Filioque* i *per Filium* (s. 305). Na koniec B o b r i n s k o y rozważa jeszcze zagadnienie możliwości poznania Trójcy Świętej. Przedstawia główne założenia teologii negatywnej (apofatycznej) i pozytywnej.

Książkę zamyka „Bibliografia” (s. 319-323) i „Spis treści” (s. 325-331).

Publikacja B o b r i n s k o y a jest podręcznikiem znakomicie wprowadzającym w prawosławną teologię trynitarną. Jest mocno osadzona w tradycji wschodniej, a zarazem otwiera perspektywy do dyskusji z tradycją zachodnią, przede wszystkim z doktryną Kościoła katolickiego. Autor, profesor prawosławnego Instytutu Św. Sergiusza w Paryżu, a także Instytutu Katolickiego, żyjący w świecie zachodnim, na co dzień styka się też z teologią katolicką. Stąd też jego spojrzenie na wiele zagadnień teologicznych, a szczególnie tych kontrowersyjnych jest bardziej pogłębione i otwarte, co nie znaczy indyferentne. W swojej książce B o b r i n s k o y przybliży trynitarną teologię prawosławną, która chce być szczególnie wierna tradycji patrystycznej. Zachęca tym samym do studiowania teologii Ojców Kościoła. Jego książka ma też bez wątpienia swój wymiar i znaczenie ekumeniczne.

Wydaje się, że książka ta powinna zaistnieć w kręgu polskiej teologii. Może bowiem w znacznym stopniu przyczynić się do poznania doktryny Kościoła prawosławnego i tym samym służyć zbliżeniu bratnich Kościołów, budując prawdziwą jedność w Chrystusie.

ks. Waldemar Artyszuk, Paryż

Michel C o r b i n S.J., *La Trinité ou l'excès de Dieu*, Les Éditions du Cerf, Paris 1997, ss.182.

Tajemnica Trójcy Świętej jest dla chrześcijanina centralną i zarazem najgłębszą prawdą wiary, prawdą, którą Kościół wyznaje i którą żyje. W kontekście zbliżającego się 2000 roku przypomina o tym Ojciec Święty w Liście Apostolskim *Tertio Milenio Adveniente*. Bóg objawia się człowiekowi w akcie stworzenia i w dziele zbawienia. W Starym Testamencie